

się na pracę poruszają różnorodne problemy, poczynając od stanu badań i konieczności ich dalszego prowadzenia, przez genezę niniejszej formacji paramilitarnej, jej udział w procesie wyzwoleniczym, po liczne opinie na temat jej działalności czy wspomnienia i relacje pamiętnikarskie samych żołnierzy. Te jednak należy traktować z pewnym dystansem, mając na uwadze wszystkie czynniki, które wpływały na takie postrzeganie i obraz. Publikacja nie pretenduje do całościowego ujęcia problematyki legionowej, gdyż jest to niemożliwe ze względu na obszerność zagadnienia, stanowi raczej inspirację do dalszych badań naukowych. Wpisuje się także w trwające w 2018 roku obchody związane z 100. rocznicą odzyskania przez Polskę niepodległości.

Joanna Gołębiewska (Toruń)
ORCID: 0000-0003-4993-1183

1. Dywizja Kościuszkowców,
red. nauk. B. Bębenek, A. Koseski,
Wydawnictwa Akademii Humanistycznej
im. Aleksandra Gieysztora, Pułtusk 2018, ss. 193

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2019.047>

W 2018 roku nakładem Wydawnictwa Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku ukazała się praca zbiorowa pt. *1. Dywizja Kościuszkowców*. Publikacja została wydana z inicjatywy Stowarzyszenia Ogólnopolskiej Rodziny Kościuszkowców (dalej: SORK).

Redakcji naukowej dzieła podjęli się gen. bryg. dr inż. Bogusław Bębenek oraz prof. dr hab. Adam Koseski. Patronat nad wydaniem roztoczył prezydent Legionowa Roman Smogorzewski.

Wyżej wspomniana publikacja jest owocem obrad konferencji, zorganizowanej w ramach uroczystości obchodów stulecia odzyskania niepodległości i 75. rocznicy powstania 1. Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki (dalej: 1. DP), przypadających na 2018 rok. W książce nie zawarto informacji, gdzie i kiedy odbyło się to wydarzenie, co może być potraktowane jako poważne przeoczenie. Z informacji zamieszczonych na stronie internetowej miasta Legionowo oraz profilu SORK¹ wynika, że konferencja pt. „Sielce- Legionowo, co wiemy o żołnierzach 1. Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki” odbyła się 19 maja 2018 roku w Legionowie w sali widowiskowej ratusza miejskiego².

Publikacja składa się ze wstępu, ośmiu referatów oraz załącznika. Wstęp poprzedzono treścią czterech okolicznościowych wystąpień autorstwa bp. polowego Wojska Polskiego Józefa Guzdką, weterana bitwy pod Lenino płk. mgr. Eugeniusza Skrzyпка, prezydenta Legionowa Romana Smogorzewskiego oraz prezesa SORK gen. dyw. Piotra Czerwińskiego.

We wstępie zawarto krótką informację o autorach i treści prezentowanych referatów. Tworzący wstęp gen. Bębenek zaznaczył, że: „głównym celem prezentowanej monografii jest wymiana poglądów na kwestie roli i miejsca 1. Dywizji Piechoty”³. Pomimo deklaracji, że publikacja jest monografią, opublikowane referaty nie są opatrzone aparatem naukowym lub jest on ograniczony do minimum. Jest to powód, dla którego określenie „referat” jest bardziej adekwatne do zawartości publikacji niż „artykuł”.

Jak podkreślił gen. Bębenek, pierwszy referat, autorstwa rektora Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztor – prof. dr hab. Adama Koseskiego pt. „Historyczne i współczesne znaczenie polskiego wysiłku zbrojnego na froncie wschodnim (1943–1945)”, jest wprowadzeniem do dalszej części publikacji. Autor szeroko nakreślił sytuację geopolityczną

¹ Zob. www.sork.pl, dostęp: 29.04.2019.

² Zob. www.legionowo.pl/img/artykuly/1/2018_05/34189.jpg, dostęp: 29.04.2019.

³ *1. Dywizja Kościuszkowców*, red. nauk. B. Bębenek, A. Koseski, Pułtusk, s. 20.

w okresie formowania i ewakuacji armii gen. Władysława Andersa. Pokróćce opisane tu zostały współczesne spory na temat polskości 1. PDP i jej znaczenia w polityce Stalina wobec Europy Środkowej. Autor porusza również problem bitwy pod Lenino, zaznaczając, że: „dywizja zadanie wojskowe spełniła z honorem”⁴. Podobnemu osądowi poddany zostaje całokształt zaangażowania bojowego tzw. Ludowego Wojska Polskiego (LWP) na froncie wschodnim, które zadaniem autora referatu „wpisują się zasłużenie w tradycje oręża polskiego”⁵.

Referat autorstwa ppłk. Erazma Domanskiego pt. „Dzieje I. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. Tadeusza Kościuszki w okresie powojennym (1945–2011)” jest skrótem jego artykułu opublikowanego w „Roczniku Legionowskim”⁶. Autor w zwięzły sposób opisuje dzieje jednostki na tle uwarunkowań toczącej się zimnej wojny. Oprócz opisu przeobrażeń organizacyjnych i strukturalnych w kolejnych latach po zakończeniu wojny autor nie unika tematu zaangażowania żołnierzy 1. DP w zwalczanie podziemia niepodległościowego we wschodniej Polsce. Jako chlubny przykład postawy żołnierzy przywołany zostaje epizod z działań dywizji na Podlasiu, kiedy to batalion dowodzony przez kpt. Tadeusza Cynkina z 2. pułku piechoty wstrzymał się od walki z grupą oddziałem dowodzonym przez Zygmunta Błaziejewicza ps. „Zygmunt”⁷. Uzupełnieniem referatu jest bibliografia wybranych publikacji oraz lista 33 dowódców jednostki w okresie 1943–2011.

Kolejny referat autorstwa gen. Bogusława Bębenka zatytułowany został „Pamięć o żołnierzach I. Dywizji Kościuszkowców uczestnikach rozminowywania kraju” i składa się z dwóch części. W pierwszej autor przedstawia proces oczyszczenia Polski z min i niewybuchów w okresie po zakończeniu działań wojennych, zaś w drugiej części prezentuje rolę 1. batalionu saperów w tym dziele. Opisowi towarzyszą dane liczbowe zaczerpnięte z opracowań naukowych i ujęte w tabele oraz diagramy. Do referatu

⁴ Ibidem, s. 41.

⁵ Ibidem, s. 46.

⁶ E. Domański, *1. Warszawska Dywizja Zmechanizowana im. Tadeusza Kościuszki w okresie powojennym 1941–2011 – próba bilansu*, „Rocznik Legionowski” 2013, t. 6, s. 71–101.

⁷ *1. Dywizja...*, s. 49–50.

zostało dołączonych pięć czarno-białych fotografii ukazujących miejsca pamięci poświęcone poległym saperom.

W sześciostronicowym referacie pt. „Duszpasterstwo wojskowe garnizonu Legionowo i I. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. T. Kościuszki” autor ks. płk Zenon Pawelak przywołał dobrze znaną postać kapelana ks. mjr. Wilhelma Kubszy, a także sylwetki kolejnych kapelanów dywizji.

Równie zwięzły jest referat autorstwa gen. dyw. Marka Samarcewa pt. „Warszawska Dywizja Zmechanizowana w okresie transformacji Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej”. Autor pokrótce opisał zmiany strukturalne 1. Dywizji w latach 1990–1999 w kontekście licznych reform Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, celem których było sprostanie wymogom członkostwa Polski w Sojuszu Północnoatlantyckim.

Obszerny referat gen. dyw. Piotra Czerwińskiego pt. „Udział żołnierzy 1. Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej w misjach zagranicznych” został niemal w całości poświęcony omówieniu podstaw prawnych, na podstawie których Wojsko Polskie uczestniczyło w misjach międzynarodowych w Iraku i Afganistanie w latach 2004–2011. Tekst uzupełnia bibliografia składająca się z 40 pozycji.

Referat pt. „I. Warszawska Dywizja Piechoty im. Tadeusza Kościuszki patronem Szkoły Podstawowej nr 8 w Legionowie” autorstwa dr. Tadeusza Foremskiego ukazuje przenikanie tradycji kultywowanych w LWP do procesu dydaktycznego realizowanego w rzeczonej szkole podstawowej. Szczególnie interesujące są skrupulatnie wyliczone przedsięwzięcia kulturalno-dydaktyczne z lat 1988–1989. Wiele miejsca poświęcono kultywowaniu tradycji 1. DP od transformacji ustrojowej do czasów współczesnych. Niewątpliwie upowszechnienie wiedzy na temat szlaku 1. DP „od Lenino do Berlina” służyło w okresie PRL tworzeniu kultu LWP, jednak autor powstrzymuje się od oceny tego procesu. Tekst uzupełnia 21 czarno-białych fotografii.

Autorem ostatniego referatu jest ppłk Andrzej Karski. W tekście pt. „Stowarzyszenie Ogólnopolska Rodzina Kościuszkowców – kultywowanie tradycji” została nakreślona działalność SORK od momentu powstania w 2011 roku do chwili obecnej. Przybliżono także sylwetkę prezesa

stowarzyszenia gen. Zenona Poznańskiego. Wiele miejsca poświęcono osobie zmarłego w 2015 roku kpt. Antoniego Jabłońskiego, jednego z pięciu żołnierzy, którzy zawiesili polską flagę na Siegestäule 2 maja 1945 roku. Tekst zawiera szereg cytatów z przemówień okolicznościowych towarzyszących obchodom uroczystości utworzenia 1. DP, bitwy pod Lenino itp. Dodatkiem do referatu jest 40 czarno-białych fotografii.

Umieszczony na końcu książki załącznik zawiera projekt zagospodarowania Parku Kościuszki ukazany na ośmiu barwnych planszach.

Pomimo że w tekście publikacja została nazwana monografią, bardziej adekwatne wydaje się określenie praca zbiorowa, bowiem na treść książki składa się materiał pokonferencyjny. Prezentowane referaty cechują się różną objętością tekstu oraz bardzo szerokim doбором zagadnień, tylko luźno powiązanych z tematem pracy. Niedociągnięciem publikacji jest przyjęty tytuł *1. Dywizja Kościuszkowców*, który nie został rozwinięty o podtytuł pozwalający Czytelnikowi zorientować się co do treści publikacji. Warto zaznaczyć, że nigdy nie istniała „1. Dywizja Kościuszkowców”. Pod koniec wojny rzeczony związek operacyjny nosił nazwę „1. Polska Warszawska Odznaczona Orderami Czerwonego Sztandaru i Kutuzowa II klasy Dywizja Piechoty im. Tadeusza Kościuszki”, choć znacznie częściej posługiwano się nazwą „1. Warszawska Dywizja Piechoty im. Tadeusza Kościuszki”. W wyniku przeformowania w 1955 roku nastąpiła zmiana nazwy na „1. Warszawska Dywizja Zmechanizowana im. Tadeusza Kościuszki”. Użycie potocznej nazwy „1. Dywizja Kościuszkowców” najpewniej było skierowane w stronę Czytelnika, który łatwo identyfikuje ją zarówno z dywizją piechoty, jak i dywizją zmechanizowaną. Niemniej wspomniany niuans mógł zostać rozwinięty we wstępie lub przypisie. Ponadto nie została ujednolicona numeracja dywizji, gdyż w artykułach stosowana zarówno jest cyfra arabska, jak i rzymska.

Omawiana pozycja ma charakter okolicznościowy. Po jej treści można sądzić, że powstała z myślą o uczestnikach konferencji, kombatantach i pasjonatach historii Legionowa. Wyłaniający się z książki obraz 1. DP jest daleki od obecnego stanu wiedzy naukowej na temat dziejów LWP. Prezentowane referaty nie są pozbawione emocji i odniesień do współczesnej polityki historycznej Polski. Cechą szczególną tej pozycji są liczne cytaty:

prezydenta RP Andrzeja Dudy⁸, abp. Sławoja Leszka Głódzia⁹, Cypriana Kamila Norwida¹⁰, Ryszarda Kiersnowskiego¹¹, Tadeusza Kościuszki¹² i marszałka Józefa Piłsudskiego¹³. Ten zamierzony zabieg ma nadać referatom podniosły charakter, a jednocześnie stanowi próbę podniesienia rangi 1. DP poprzez wpisanie jej dziejów w szerszy kontekst historii Polski. Milczeniem pominięty jest cały polityczny aspekt sformowania 1. DP. W ręku Stalina 1. DP, jak i całe LWP stanowiły narzędzie dezinformacji polskiego społeczeństwa, zaś od końca wojny prowadziły działania zbrojne przeciwko Armii Krajowej i podziemiemu niepodległościowemu¹⁴.

Wymienione powyżej uwagi dyskwalifikują tę publikację, tym bardziej że nie wzbogaca ona stanu wiedzy na temat 1. DP. Omawiana pozycja jest świadectwem współczesnego postrzegania dziejów LWP przez niektóre społeczności lokalne. Okazuje się, że pamięć o „ludowym wojsku” jest wciąż silna i stanowi ważny element tożsamości w ośrodkach regionalnych. Taki stan rzeczy jest konsekwencją silnej pozycji, jaką w okresie PRL miała propaganda wojskowa¹⁵. Jednocześnie jest to dowód na to, że współczesna historiografia wojskowa wciąż nie zdołała wypracować spójnego obrazu LWP, który upowszechniłby się w świadomości zbiorowej.

Kamil Anduła (Toruń, Warszawa)

ORCID: 0000-0002-2518-1376

---

⁸ Ibidem, s. 25, obwoluta.

⁹ Ibidem, s. 89.

¹⁰ Ibidem, s. 27.

¹¹ Ibidem, s. 9, 128.

¹² Ibidem, s. 21, 75, 148.

¹³ Ibidem, s. 27.

¹⁴ Szerzej: S. Cenckiewicz, *Geneza Ludowego Wojska Polskiego 1943–1945*, Warszawa 2017, passim.

¹⁵ Szerzej: Ł. Polniak, *Patriotyzm wojskowy w PRL: w latach 1956–1970*, Warszawa 2011, passim.